

**ТВОРЧА ОСОБИСТІСТЬ
УЧИТЕЛЯ:
ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ
І ПРАКТИКИ**

Збірник наукових праць

Випуск третій

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
Національний педагогічний університет
ім.М.П.Драгоманова

Творча
особистість вчителя:
проблеми теорії
і практики

Збірник наукових праць

Випуск 3

Київ-1999

уть
емі
оне
ня
них
гає
на
ює
ко-
ня
аук
сть
у в
ити
ня
ня
ня
ній
нем
нем
одо
ості
що
які
ного
ього
про

УДК 371. 12: 378.951.4

ББК 74.2: 74.5

Т.28

Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: Збірник наукових праць / Ред.кол. Гузій Н.В.(відп.ред.) та інші.-К., НПУ, 1999.-Вип.3.- 461 с.

Присвячено проблемам формування творчої особистості вчителя. Представлено панораму сучасних досліджень методологічних засад професійно-педагогічної творчості; аналізуються шляхи формування творчої особистості вчителя на етапі професійного становлення; розкривається практичний досвід творчої самореалізації вчителів.

Для викладачів та студентів педагогічних навчальних закладів, науковців та практичних працівників.

Редакційна колегія:

Бондар В.І. - член-кор. АПН України, доктор педагогічних наук,
Гузій Н.В. - кандидат педагогічних наук (відповідальний редактор),
Капська А.Й. - доктор педагогічних наук,
Мороз О.Г. - дійсний член АПН України, доктор педагогічних наук,
Олексюк О.М. - доктор педагогічних наук,
Рудницька О.П. - доктор педагогічних наук,
Семиченко В.А. - доктор педагогічних наук

Рецензенти: Плахотник О.В. - доктор педагогічних наук,
Ростовський О.Я. - доктор педагогічних наук.

Затверджено Вченою радою Національного педагогічного університету ім.М.П.Драгоманова
(протокол № 3 від 28.10.1999.)

ISBN 966-7584-23-2

© Ред.кол. Бондар В.І., Гузій Н.В., ін., 1999
© НПУ ім.М.П.Драгоманова, 1999

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ТВОРЧОСТІ ВЧИТЕЛЯ

<i>Антонова О. Є.</i> Теоретико-методологічна підготовка з педагогіки як складова професійної творчості майбутнього вчителя.....	11
✓ <i>Вайніленко Т.В.</i> До питання формування готовності майбутніх вчителів до професійного самовдосконалення.....	12
<i>Волкова В.А.</i> Професійно-ціннісні орієнтації - стрижнева якість особистості майбутнього вчителя.....	12
<i>Гаврилюк О.О.</i> Формування комунікативної культури як умови творчої діяльності майбутніх вчителів.....	17
<i>Гузій Н.В.</i> Вчитель як професіонал: категоріальний аналіз проблеми.....	22
<i>Дорошенко Т.В.</i> Комунікативні уміння як компонент творчої особистості майбутнього вчителя музики.....	23
<i>Драшко О.М.</i> До проблеми виховання творчої особистості вчителя обслуговуючої праці в умовах вищого навчального закладу.....	30
<i>Дробаха Л.В.</i> Роль естетичного потенціалу праці у творчому розвитку вчителя.....	30
<i>Іванова В.В.</i> Різноманітні підходи до визначення поняття "готовність до педагогічної діяльності".....	43
<i>Малихін О.В.</i> Формування потреби в самоосвіті як засобу розвитку творчої особистості вчителя.....	48
<i>Мільто Л.О.</i> Гуманістична модель особистісно-зорієнтованих технологій.....	59
<i>Севастюк М.С.</i> Педагогічне передбачення та прогнозування в діяльності вчителя початкової школи.....	61
<i>Сегеда Н. А.</i> Методологічні засади вивчення проблеми творчої самореалізації вчителя.....	65
<i>Семеріков С.О.</i> Об'єктно-орієнтований підхід як засіб активізації пізнавальної діяльності.....	69
<i>Суходольська Л.В.</i> Творча самореалізація - основа розвитку естетичного досвіду майбутнього вчителя.....	75

<i>Федорчук В.В.</i> Внутрішньодіалогова рефлексія як засіб формування творчої особистості майбутнього вчителя музики	80
<i>Фещенко І.М.</i> Формування у майбутніх вчителів інтегративного педагогічного вміння розв'язувати педагогічні задачі.....	85
<i>Чуланова О.Л.</i> Соціокультурний аспект розвитку творчого потенціалу в процесі професійної підготовки майбутніх вчителів.....	89

РОЗДІЛ 2 ТВОРЧА ОСОБИСТІТЬ ВЧИТЕЛЯ В ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ

<i>Барановська Л.В.</i> Проблема навчання спілкуванню в історії педагогічної думки.....	96
<i>Гаманюк В. А., Мельничук І. В.</i> Становлення традиційної системи підготовки вчителів у Німеччині.....	100
<i>Ільїна Т.А.</i> Педагогічні погляди діячів освіти на проблему морально-релігійного виховання.....	106
<i>Кошманова Т.</i> Напрями реформи педагогічної освіти США у школах професійного розвитку вчителів.....	111
<i>Курило В.С</i> Професійно-технічна освіта у східноукраїнському регіоні наприкінці ХІХ-на початку ХХ сторіччя.....	116
<i>Перетяцько О.В.</i> Шляхи формування інновативності педагога: до історії питання.....	126
<i>Пшевцяцька О.В.</i> Особа вихователя і вчителя у спадщині С.Ф.Русової та В.О.Сухомлинського.....	132
<i>Романюк С.З.</i> Проблема формування творчої особистості вчителя у науково – педагогічній спадщині Івана Боднарчука (Канада).....	139
<i>Руснак І.С.</i> Роль двомовних учителів у розвитку освіти українців у Канаді..	144
<i>Рябовол Л.Т.</i> Земство: погляд на вчителя.....	151
<i>Хомич В.Ф.</i> Учитель як суб'єкт педагогічної діяльності в спадщині вітчизняних педагогів початку ХХ ст.....	157
<i>Чепіль М.М.</i> Г.Врецьона про зміст діяльності вчителя щодо формування національної свідомості учнів.....	164

теоретичної і практичної підготовки з психолого-педагогічних, фахових дисциплін, самостійної діяльності в період педагогічної практики. В основу операційного компоненту покладено характеристики прогностичних умінь.

Процес формування готовності майбутніх вчителів початкових класів до прогностичної діяльності здійснюється протягом всього періоду навчання у вищій педагогічній школі.

Одним із шляхів вдосконалення роботи вчителя початкових класів, розвитку його творчого потенціалу є підготовка до прогнозування педагогічних явищ.

Література:

1. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти томах.- К., Рад. Школа, 1976. - т. 4.

© 1999 р.

Сеґеда Н. А.

Національний педагогічний університет ім. М.П.Драгоманова

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ТВОРЧОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ВЧИТЕЛЯ

Головною тенденцією у розвитку сучасного суспільства є ставлення до людини як найвищої цінності, яка детермінує прогресивні процеси. Виявлення творчого потенціалу індивіда, надання сприятливих умов для його реалізації є актуальною проблемою, яка виникає у відношеннях "людина – суспільство". Гармонізація індивідуальних цілей саморозвитку, потреб особистості з культурно-історичними вимогами суспільства до розвитку потребує підготовки людини до гуманістично спрямованої самореалізації у будь-якій сфері життя (сім'я, професія, відпочинок та інші).

Проблема самореалізації індивіда входить в коло питань, що пов'язані з життєвим шляхом людини, смыслом її життя, свободою вибору, засобами самовиявлення, творчим характером діяльності, інтеріорізацією людиною культурно-історичного досвіду суспільства. Механізмом останньої є соціалізація індивіда, що відбувається під час оволодіння знаннями, вміннями, навичками спілкування та життєдіяльності. Цей процес починається з народження людини і триває майже все її життя, відбивається у культурі взаємин з природою, суспільством, самою собою.

Однією з головних функцій освіти є соціалізація індивіда, яка відбувається у процесі навчання і виховання. Пріоритетним напрямком сучасної вітчизняної освіти є допомога людині у з'ясуванні свого творчого потенціалу, надання сприятливих умов для його виявлення через самореалізацію, яка виступає процесуальною характеристикою самоствердження життєвого шляху людини. Довготривале панування в освіті суб'єкт-об'єктної парадигми призвело до інфантильного ставлення людини до власного життя, маніпулювання соціумом. Такий культурно-історичний досвід мав своїм наслідком існування "людини-гвинтика", що безпосередньо відбивалося у стосунках батьки-дитина, вчитель-

учень, викладач-студент, керівник-підлеглий тощо. Гуманістична спрямованість сучасної світової освіти декларує суб'єкт-суб'єктну парадигму, яка у вітчизняній освітній сфері знаходиться у стадії становлення.

Сприйняття учня, студента суб'єктом навчально-виховного процесу неможливо без проникнення в його людську сутність, з'ясування і урахування його потреб, цілей, потенційних можливостей розвитку, свободи волевиявлення, ціннісних орієнтацій. Тому, ми вважаємо необхідним звернутися до цих питань, а саме їх історично-філософського аспекту. Ця необхідність аргументована складністю досліджуваного феномену, нерозробленістю його застосування у професійній сфері, яка пояснюється новизною загально-наукового вивчення вітчизняними гуманітарними науками проблеми професійної самореалізації особистості.

Проблема самореалізації людини має глибокі історичні коріння. Виникнувши у надрах суб'єкт-об'єктних відносин, вона знайшла своє відбиття у розгляді філософами діяльнійності сутності людини. Представники домарксистської філософії пов'язували її переважно з активністю свідомості. При цьому філософи ідеалісти (І. Кант, І. Г. Фіхте, Ф. Шеллінг та ін.) розглядали активність свідомості в абстрактно-містифікованій формі. Геніальні здогадки про роль самореалізації як засобу формування людиною своєї особистості належать деяким матеріалістам. Так, Ф. Бекон вважав, що "людині недостатньо пізнати саму себе, треба знайти також засіб, за допомогою якого вона зможе розумно та вправно показати, виявити себе і в кінці кінців змінити та сформуванати себе" (1, 128). Але ці ідеї не були обґрунтовані та розвинуті.

Гегель одним з перших в історії філософської думки звернув увагу на діяльність людини, завдяки якій "внутрішнє в особистості (її думки, бажання, прагнення) об'єктивується, реалізується" (4, 112). Він вважав, що виконуючи будь-який вид діяльності, людина переслідує продиктовану своєю природою цієї діяльності ціль. Розшифровуючи ідею самореалізації людини як становлення "самою собою для себе", Гегель писав: "Та ціль, для здійснення якої я повинен бути діяльним, повинна якимось чином бути моєю ціллю, в той же час я повинен здійснювати при цьому і свою ціль, хоча та ціль, для здійснення якої я дію, має ще й багато інших сторін, до яких мені немає ніякого діла. Нескінченне право суб'єкта міститься в тому, що саме він знаходить задоволення у своїй діяльності і в своїй праці". (4, 113). Таким чином, за ствердженням Гегеля, внутрішня "своя" ціль, яку переслідує людина, здійснюючи зовнішні цілі та від здійснення якої вона отримує задоволення, є самореалізацією особистості.

Л. Фейєрбах основне призначення людини, яка повинна сама "призначити себе для чогось-небудь", бачив у реалізації життєвих цілей (4, 343-344). Філософ закликав кожную людину "мудро використовувати випавший на її долю "життєвий капітал", не витрачаючи часу на нікчемні справи, а витратити його на завершення свого життєвого завдання, яке вона сама собі поставила" (4, 129). Філософська точка зору Л. Фейєрбаха була іншим напрямком у розвитку поглядів німецької класичної філософії на проблему суб'єкт-об'єктних відносин. Критикуючи об'єктивний ідеалізм Гегеля, Фейєрбах відстоював матеріалістичні погляди на природу. Характерною рисою його матеріалізму був антропологізм,

нині склалася з розуміння людини як найвищого продукту природи, людина розглядалася у безперервній єдності з природою. "Природа – основа духу. Вона повинна бути основою й нової філософії, що закликає розкрити земну сутність людини, яку природа наділила почуттями й розумом і психіка якої відокремилася від тілесної організації" (4, 64).

Причинами історичної обмеженості поглядів домарксистських філософів на проблему самореалізації людини, було те, що вони розуміли її як духовну, ідеальну або як біологічну сутність. "Процес самореалізації розглядався поза її практичною, перетворюючою діяльністю, недооцінювалася роль праці як "основної арени" самореалізації особистості" (2, 129).

Результатом творчої переробки діалектичних ідей Гегеля та метафізичного антропологічного матеріалізму Фейєрбаха, на основі осягнення соціальної та природної реальності, став діалектичний матеріалізм, представники якого власне здійснення людини розуміли як результат практичної зміни світу.

В середині ХХ століття однією з самих популярних філософських шкіл на Заході стає екзистенціалізм, представниками якого були М. Хайдеггер, К. Ясперс, Ж. П. Сартр, А. Камю, Н. Аббаньяно, У. Баррет та інші. Виникнувши на феноменології (філософський напрямок, прагнучий через рефлексію свідомості своїх актів та даних в них зміст виявити граничні характеристики людського буття) німецького філософа Б. Гуссерля, який вихідні ідеї взяв з творів датського релігійного мислителя С. К'єркігора (ідею екзистенціального мислення), екзистенціалізм розглядає питання смислу життя людини, її місця у світі, вибору людиною життєвого шляху. Під існуванням людини екзистенціалісти мали на увазі перш за все духовне буття людини, її свідомості. Найбільш надійним засобом осягнення світу представники цієї теорії вважають інтуїцію. Свобода, що визначається як вибір людиною самої себе такою, як вона сама себе обирає, займає головне місце в цій теорії.

Питання свободи вибору має велике значення у проблемі самовизначення людини, в її професійній самореалізації, проте екзистенціалізм трактує свободу лише як свободу вибору, не враховуючи свободу діяльності, завдання людини міститься в тому, щоб змінити себе, а не в тому, щоб змінити світ. Екзистенціалізм – це досить складна і суперечлива філософська теорія, в якій принцип індивідуалізму не заперечує участі людини в суспільному житті. Важливим у з'ясуванні педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя музики до професійної самореалізації є те, що екзистенціалізм підкреслює необхідність збереження унікальності особистості, "екзистенція" (існування) відбиває унікальність життя кожної людини, її індивідуальну долю, глибини її "Я". Проте, на нашу думку, людина не може бути не обумовлена соціальним оточенням, її "недоторканість", незалучення до соціально-історичного контексту, зводять нанівець визначення унікальності особистості.

Достатньо впливовою в сучасних філософських теоріях є філософська антропологія, у центр уваги якої покладена ідея створення "синтетичної" концепції людини (М. Шиллер, А. Гелен, Г. Плесснер та інші). Ця філософська теорія вивчає сферу емоцій, інстинктів, потягів індивіда. Представники антропологічного напрямку головним своїм завданням вважають пошуки

антропологічних підвалин людської життєдіяльності, культури, модальності права, соціальних інститутів. Згідно з філософською антропологією, основою суспільного життя є міжособистісні стосунки, "які виникають з природних симпатій людей, акти визнання "іншого", зустрічі "Я" і "ТИ", їх взаємоприлучення, яке досягається шляхом співпереживання та спільної мови..." (4, 89).

Представники персоналізму (Е. Муньє, Р. Флюеллінг та інші), не зважаючи на релігійну спрямованість своїх поглядів, визнавали особистість вищою духовною цінністю, головним засобом її самореалізації, – внутрішнє самовдосконалення. Змістовною, з точки зору з'ясування сутності поняття самореалізації особистості, є думка представника персоналізму Н. А. Бердяєва, в якій відбивається суб'єктно-діяльнісний підхід до досліджуваного нами явища. Автор зазначає, що в "Я" акт пізнання і предмет пізнання одне і те ж. Моя особистість не є готова реальність, я витворюю свою особистість, будую її, і тоді, коли пізнаю себе, "Я" є перш за все "акт" (1, 276). У центрі уваги цього філософа "завжди були проблеми особистості, свободи, творчості, в сутності одна проблема – проблема людини, її призначення, оправдання її творчості" (1, 276), тобто проблеми сутності самореалізації особистості. Бердяєв вважав, що "творча думка неможлива, якщо нема сфери проблематичного, творчий акт і виникнення нового не можуть бути зрозумілі з замкнутої системи" (1, 192).

Філософія прагматизму (Ч. Піре, Ч. Джемс, Дж. Дьюї), розглядаючи питання діяльності, під практикою розуміє таку діяльність кожної окремої людини, що спрямована на досягнення своєї індивідуальної мети, критерій будь-якого ідеального плану такої діяльності – досягнення мети, тобто успіху. Так, представники прагматизму вважали, що "функція інтелекту полягає не в тому, щоб копіювати об'єкти, а скоріше в тому, щоб встановлювати шляхи, яким можуть бути створені в майбутньому найбільш ефективні та корисні стосунки з цими об'єктами" (4, 85).

Перше системне уявлення про самореалізацію особистості належить Абрахам Харольд Маслоу (1908-1970), який звернув увагу на сутнісні характеристики самореалізації індивіда як соціального явища (стаття "Самоактуалізація" 1967р.) (3).

З середини ХХ століття спостерігається не тільки понятійне оформлення проблеми самореалізації особистості, але й розгортання конкретних напрямків її дослідження, а саме: етика самореалізації особистості (Дж. Маккензі, Е. Муньє, Б. Кроче), політична самоактуалізація (К. Роджерс, С. Ленмон, Р. Інглхарт), самореалізація особистості в дозвіллі (Ж. Фридман, Ж. Дюмазадьє), професійна самореалізація (М. Вебер).

Аналізуючи історично-філософський аспект проблеми самореалізації індивіда як соціуму ми доходимо наступних висновків:

- теоретичний розвиток західної філософської думки у вирішенні проблеми самореалізації особистості не був поступовим, що пояснюється особливістю соціокультурних основ різних періодів західноєвропейської історії;
- проблема самореалізації індивіда виникла з кола питань про людську сутність, засоби її самопрояву; свободу, необхідність, відповідальність;

цільові твердження людської сутності; детермінованість здійснення зовнішніх цілей внутрішньою метою діяльності людини; феномен свободи волі, сенс життя, щастя, любов, внутрішнє буття особистості, її потреби, знання, здібності, інтенції; практичну діяльність як засіб розкриття природної сутності людини, працю як головну сферу самореалізації соціуму; самопоходання (самовідривання владди іншого) та самотворення (воля до владди) як форми самореалізації індивіду.

Спіраючись на те, що визначальним для більшості філософських теорій в методології стає онтологічний підхід до буття людини, джерелознавчу базу у вивченні проблеми самореалізації особистості в сфері праці складають теоретичні розробки класичного раціоналізму (Декарт, Спіноза, Лейбніц та інші), роботи сучасних західних і вітчизняних філософів феноменальної, онтологічної, антропологічної спрямованості.

Література:

1. Бердяев Н. А. Самопознание: Опыт философской автобиографии. – М.: Мысль, 1990. – 320с.
2. Коган Л. Н. Цель и смысл жизни человека. – М.: Мысль, 1984. – 252с.
3. Маслоу А. Самоактуализация // Психология личности. Тексты. – М.:Издательство Московского университета, 1982 – 108 – 117.
4. Спиркин А. Г. Основы философии: Учебное пособие для вузов. – М.:Политиздат, 1998- 592с.

© 1999 р.

Семеріков С.О.

Криворізький державний педагогічний університет

ОБ'ЄКТНО-ОРИЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

«Наука про те, як замість лише швидкодії машини використовувати чисельні методи та бібліотечні програми, переживає період дитинства і є однією з найважливіших галузей дослідження у майбутньому» [8, с.198]. Ці слова Р.В. Хеммінга, сказані майже 40 років тому, і нині не втрачають своє актуальності. Тенденція до створення та систематичного використання математичних бібліотек, що виникла на початку 60-х рр., з кінця 80-х рр. стає домінуючою. Проте розвиток чисельних методів обумовлюється сьогодні також розвитком засобів обчислювальної техніки та технології програмування. Так, поява паралельних ЕОМ породила новий клас чисельних методів, орієнтованих на паралельні обчислення, а розвиток *об'єктно-орієнтованого програмування (ООП)* повів напрямок, який сьогодні є провідним у чисельних методах: *об'єктивні обчислення*.

Природну єдність принципів ООП та методологічних основ обчислювальної математики було досліджено у 80-90-х рр. в роботах Й. Арндта, Н.Н. Іванішкіна, Р. Пою, О.П. Поліщука, В.А. Семенова, К.С. Ширяєвої,